

Deset let činnosti Národní verifikační komise pro eliminaci spalniček a zarděnek*National Verification Committee for Measles and Rubella Elimination in the last ten years***Monika Liptáková, Jitka Částková, Jan Kynčl***Souhrn • Summary*

Článek je věnován eliminaci spalniček a zarděnek na území evropského regionu WHO, která je součástí programu WHO/EURO, a navazujícím úkolům Národní verifikační komise pro eliminaci spalniček a zarděnek v ČR.

The article focuses on measles and rubella elimination in the WHO European Region, which is part of the WHO/EURO programme, and on the tasks faced in this context by the National Verification Committee for Measles and Rubella Elimination in the Czech Republic.

Zprávy CEM (SZÚ, Praha). 2023; 32(12): 448–450

Klíčová slova: spalničky, zarděnky, eliminace, verifikační komise

Keywords: measles, rubella, elimination, verification committee

Spalničky a zarděnky patří mezi onemocnění, která Světová zdravotnická organizace (WHO) zařadila do programu eliminace, proto bylo rozhodnuto vytvořit **Regionální verifikační komisi WHO (RVC)** a následně **Národní verifikační komise (NVC)** v každém členském státě.

RVC je skupina nezávislých expertů z oblasti veřejného zdraví, včetně epidemiologů, kliniků, virologů, jejichž úkolem je vyhodnocovat stav eliminace spalniček a zarděnek v evropském regionu WHO na základě informací o situaci v jednotlivých státech poskytovaných Národními verifikačními komisemi.

Úlohou Národních verifikačních komisí je podporovat a dokumentovat aktivity vedoucí k eliminaci spalniček a zarděnek a informovat WHO (Regionální verifikační komisi) o stavu eliminace na území daného státu.

NVC pro eliminaci spalniček a zarděnek v České republice (ČR) byla jmenována hlavním hygienikem Ministerstva zdravotnictví ČR (MZ ČR) v květnu 2013. Jejími členy jsou MUDr. Jitka Částková, CSc. (předsedkyně komise), MUDr. Pavla Lexová (tajemnice do roku 2019), MUDr. Radomíra Limberková, MUDr. Zdenka Jágrová, MUDr. Hana Roháčková, Ph.D. a MUDr. Jan Kynčl, Ph.D. (pozorovatel). V roce 2019 byla nominována MUDr. Monika Liptáková (tajemnice) a v roce 2020 zástupce MZ ČR Mgr. Zdeněk Kyselý. Úkolem komise je monitorovat a hodnotit situaci v ČR a připravovat pravidelnou roční zprávu pro RVC.

První jednání Národní verifikační komise se konalo 22. 5. 2013 a následně byla RVC zaslána hodnotící zpráva

„Measles and Rubella Elimination Status Report for the years 2010–2012“.

Následně NVC vypracovala návrh Statutu a Jednacího řádu, který schválila hlavní hygienička MZ ČR.

RVC každý rok hodnotí zaslání zprávy NVC pro eliminaci spalniček a zarděnek. Hodnocení RVC je k dispozici na webových stránkách WHO:

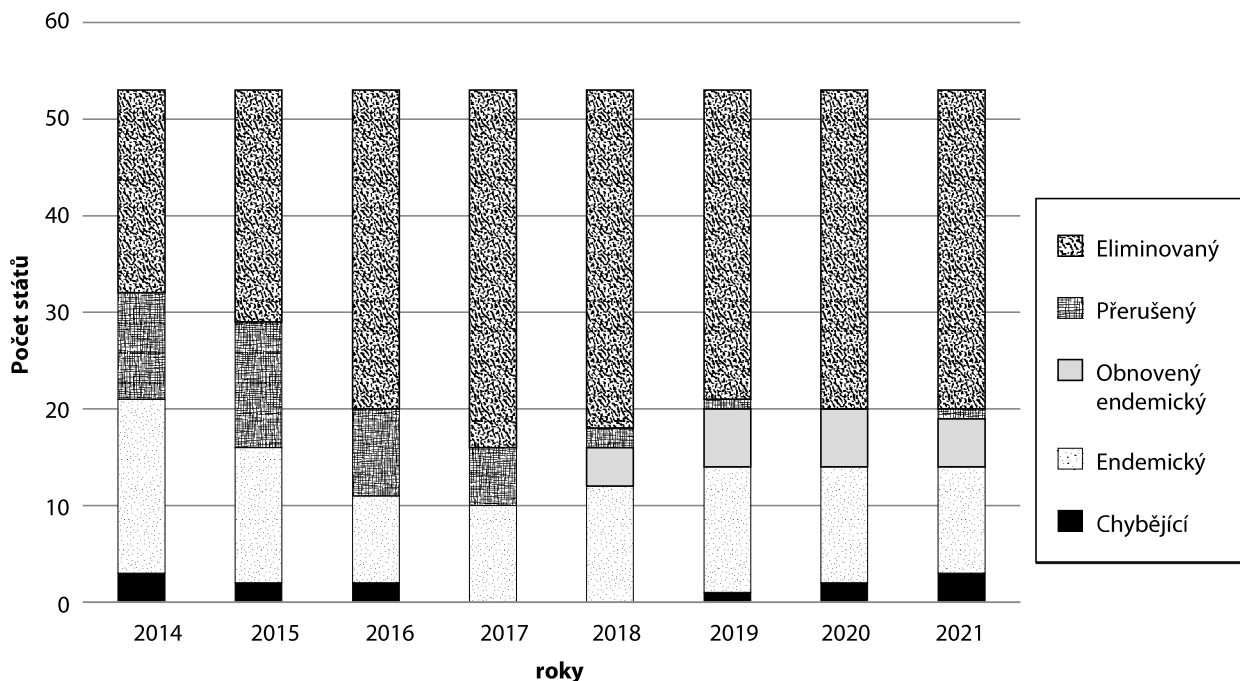
<https://www.who.int/europe/groups/european-regional-verification-commission-for-measles-and-rubella-elimination-rvc>

Národní zprávy NVC (Annual Status Update on Measles and Rubella Elimination) zahrnují informace o epidemiologii spalniček a zarděnek, virologickou surveillance s podporou molekulární epidemiologie, analýzy kohort očkované populace a hodnocení surveillance dle indikátorů WHO, které zahrnují úplnost získávaných dat, včasnost šetření,

Tabulka 1: Přehled počtu případů spalniček a zarděnek v ČR v letech 2013–2022, EpiDat/ISIN

Rok	Počet případů spalniček	Počet případů zarděnek
2013	15	0
2014	221	1
2015	9	0
2016	7	0
2017	146	2
2018	207	2
2019	590	0
2020	4	0
2021	0	0
2022	0	0

Graf 1: Status eliminace spalniček v evropském regionu WHO dle podkladů RVC, 2014–2021

dodržování **týdenních termínů hlášení (včetně nulových hlášení)**, procento laboratorně testovaných případů, další laboratorní indikátory, atd.

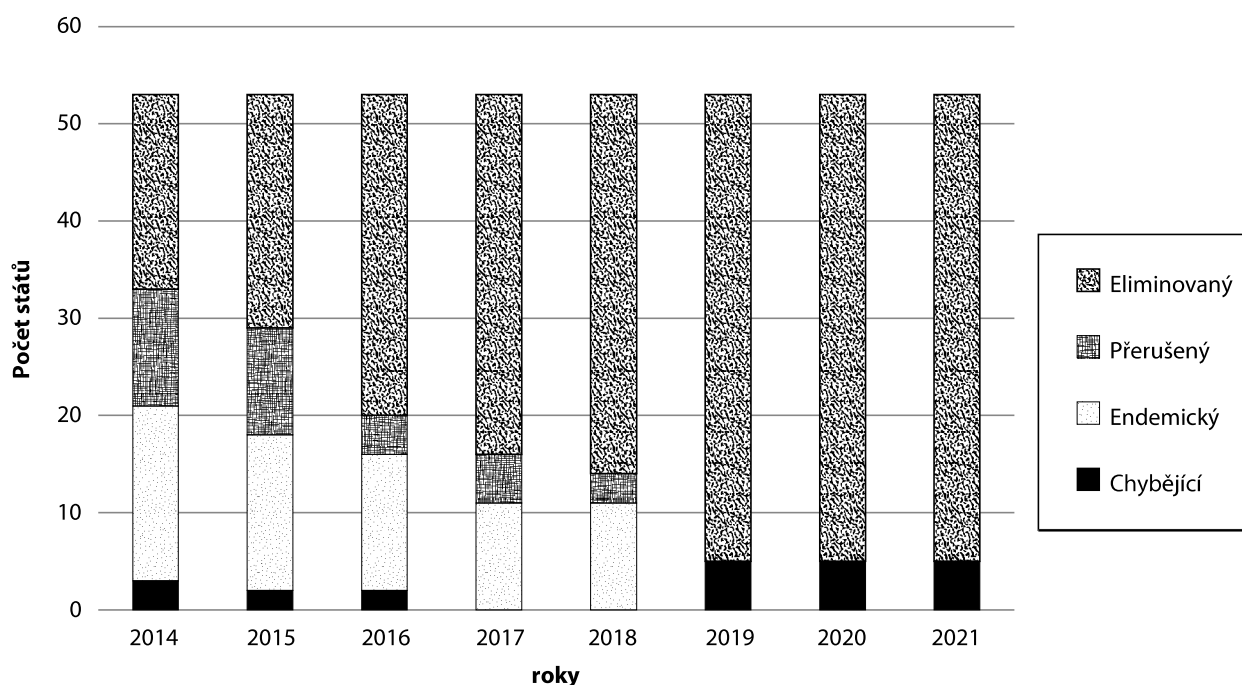
ČR vzhledem k vysokému počtu hlášených případů spalniček (**tabulka 1**) ztratila eliminační status v roce 2018 a 2019 (totéž postihlo také Slovensko a několik dalších zemí). Součástí evropského regionu WHO je nyní 53 států

a přehled stavu eliminace spalniček a zarděnek je zobrazen na **grafu 1 a 2**.

Poznámky k legendě grafů:

Eliminace je definována jako nepřítomnost endemických případů spalniček nebo zarděnek ve stanovené geografické **oblasti po dobu nejméně 12 měsíců u dobře fungujícího systému surveillance**.

Graf 2: Status eliminace zarděnek v evropském regionu WHO dle podkladů RVC, 2014–2021

Obnovený endemický přenos: epidemiologická a laboratorní data indikují přenos viru spalniček nebo zarděnek, který pokračuje nepřetržitě po dobu ≥ 12 měsíců v oblasti, kde onemocnění bylo dříve eliminováno.

Endemický přenos: nepřetržitý přenos viru spalniček nebo zarděnek, který pokračuje v rámci státu po dobu ≥ 12 měsíců, přenos by měl být definován v maximální možné míře genotypizací společně s epidemiologickým šetřením.

Chybějící status znamená, že NVC nedodala pravidelnou roční zprávu pro RVC.

(Poznámka: Za epidemii se považuje ohnisko dvou nebo více případů spalniček nebo zarděnek, které mají společnou epidemiologickou a/nebo virologickou souvislost.)

Hodnocení výročních národních zpráv bude pokračovat nejméně tři roky poté, co RVC potvrdí, že podle stanovených kritérií byl endemický přenos spalniček a zarděnek ve všech členských státech regionu přerušeno. Teprve poté může být vyhlášena regionální eliminace. Vyhlášení eliminace spalniček je dlouhodobý proces, který bude obtížné splnit a to z různých důvodů (např. nárůst populace neočkovaných dětí, nárůst počtu rodičů odmítajících očkování).

Se změnou legislativy (od 1. 1. 2018) došlo k posunu aplikace druhé dávky vakcíny proti spalničkám, příušnicím a zarděnkám do věku 5.–6. roku života. Důvodem je předpoklad, že imunita po očkování v novém schématu by měla přetrvávat delší dobu.

Poslední data o administrativní kontrole proočkovanosti byla zjišťována k 31. 12. 2021, výsledky byly publikovány v časopise **Vakcinologie 2/2023**, časem budou dostupné také online: <https://www.vakcinace.eu/casopis-vakcinologie>

Výsledky administrativní kontroly proočkovanosti v ČR proti spalničkám, příušnicím a zarděnkám (vakcína MMR) prokázaly, že proočkovanost alespoň jednou dávkou vakcíny MMR u tříletých dětí ročníku narození 2017 podle krajů kontrolovaných v roce 2020 byla v rozmezí 95,4 % až 100 %.

Varovným zjištěním v rámci kontroly proočkovanosti u vakcíny MMR bylo, že zatímco u kontroly provedené v roce 2010 u dětí ročníku narození 2007 činil podíl dětí

očkovaných neúplně nebo vůbec neočkovaných vakcínou MMR z důvodu odmítnutí očkování zákonnými zástupci 11,5 %, při kontrole v roce 2020 tato hodnota byla 55,6 % (u dětí ročníku narození 2017).

S ohledem na výše uvedené výsledky kontroly proočkovanosti je nutné věnovat zvýšenou pozornost doočkování dětí neúplně či zcela neočkovaných, a to zejména v krajích s nižší proočkovaností, jako je Hl. m. Praha, Středočeský kraj, Liberecký kraj a Jihomoravský kraj.

Následně byla administrativní kontrola proočkovanosti v ČR zrušena a v dalším období mají být její výsledky nahrazeny daty zdravotních pojišťoven, zpracovaných Ústavem zdravotnických informací a statistiky ČR.

Vlivem nefarmaceutických opatření u pandemie covid-19 (nošení respirátorů, dodržování rozestupů, hygiena rukou, omezení sociálních kontaktů a cestování) došlo k poklesu počtu případů také v celém evropském regionu, v ČR až na nulové hodnoty. Vzhledem k opětovnému nárůstu počtu případů spalniček v zahraničí, lze tento trend očekávat i u nás, včetně výskytu importovaných onemocnění.

Hlavním příspěvkem České republiky ke splnění úkolu eliminace spalniček a zarděnek v evropském regionu WHO by mělo být udržení vysokého procenta proočkované populace bez výkyvů v jednotlivých okresech nebo specifických sociálních skupinách, což je obtížné dosahovat v posledních letech.

Na závěr je důležité připomenout, že virus spalniček cirkuluje v populaci a je jen otázkou času, kdy bude opět zjištěn případ spalniček v ČR. V rámci diferenciální diagnostiky je nutné myslet na uvedené onemocnění a snažit se o opětovné dosažení vysoké proočkovanosti (>95 % na všech úrovních: ČR, kraje i okresy).

Tímto děkujeme MUDr. Radomíře Limberkové, vedoucí NRL pro zarděnky, spalničky, příušnice a parvovirus B19 v SZÚ za sdílení podkladů z evropského WHO meetingu k eliminaci spalniček a zarděnek pro pracovníky národních referenčních laboratoří (9.–11. 10. 2023) pro přípravu grafu 1 a 2.

MUDr. Monika Liptáková
MUDr. Jitka Částková, CSc.
MUDr. Jan Kynčl, Ph.D.

Odd. epidemiologie infekčních nemocí, CEM SZÚ